

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC PAYMENTS WHEN CARRYING OUT TRADE ACTIVITIES

Сиротко М.В., аспірант

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова

Національної академії наук України»

orcid.org/0000-0002-0391-8787

Стаття присвячена висвітленню правового регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності. Встановлено, що упродовж останніх десятиліть спостерігається постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво змінили економіку на місцевому, національному та глобальному рівнях. Використання цих технологій створює та передає суб'єктам господарювання значні економічні та соціальні наслідки, проте створює серйозні виклики для безпеки цифрового середовища. Цифровізація фінансових послуг революціонізувала способи обробки платежів, створюючи дедалі складніші фінансові екосистеми, які працюють у режимі реального часу в глобальних мережах. Платежі в режимі реального часу дозволяють здійснювати миттєві перекази коштів цілодобово, пропонуючи підприємствам краще управління грошовими потоками, підвищення ефективності та покращення обслуговування клієнтів. Ці системи оптимізують фінансові операції, забезпечуючи негайну доступність платежів та гарантію транзакцій, водночас допомагаючи бізнесу залишатися конкурентоспроможним у динамічній цифровій економіці. Користувачі можуть ініціювати та отримувати платежі в будь-який час, враховуючи світові часові пояси та різноманітні потреби бізнесу. Ця гнучкість особливо цінна для електронної комерції, міжнародної торгівлі та підприємств, що працюють у різних часових поясах. Миттєві платежі значно підвищують задоволеність клієнтів, забезпечуючи негайне підтвердження та наявність коштів. Така швидкість та надійність формують довіру та лояльність серед клієнтів, які цінують зручність та прозорість транзакцій у режимі реального часу. Для бізнесу це означає швидше виконання замовлень, швидше повернення коштів та можливість пропонувати більш оперативне обслуговування клієнтів. Разом з тим, загальні засади функціонування платіжного ринку, відносини у сфері надання платіжних послуг користувачам регулюються Конституцією України, Законом України «Про платіжні послуги», іншими законами України та прийнятими на їх основі нормативно-правовими актами. Проте загальний масив норм щодо господарських відносин при здійсненні торговельної діяльності, зокрема, у частині правового регулювання електронних розрахунків, вимагає удосконалення, а також логічної послідовності, єдності та узгодженості не лише між собою, а й з нормами інших галузей права, що свідчить про необхідність формування ефективного механізму правового регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності.

Ключові слова: правове регулювання, електронні розрахунки, електронні платежі, електронна комерція, торговельна діяльність, господарська діяльність, законодавство України.

The article is devoted to highlighting the legal regulation of electronic payments in the implementation of trade activities. It is established that over the past decades there has been a constant development of information and communication technologies, which have significantly changed the economy at the local, national and global levels. The use of these technologies creates and transfers significant economic and social consequences to business entities, but creates serious challenges for the security of the digital environment. The digitalization of financial services has revolutionized the ways of processing payments, creating increasingly complex financial ecosystems that operate in real time on global networks. Real-time payments allow for instant transfers of funds around the clock, offering businesses better cash flow management, increased efficiency and improved customer service. These systems optimize financial operations, ensuring immediate availability of payments and transaction security, while helping businesses remain competitive in a dynamic digital economy. Users can initiate and receive payments at any time, taking into account global time zones and diverse business needs. This flexibility is especially valuable for e-commerce, international trade, and businesses operating in different time zones. Instant payments significantly increase customer satisfaction by providing immediate confirmation and availability of funds. Such speed and reliability build trust and loyalty among customers who value the convenience and transparency of real-time transactions. For businesses, this means faster order fulfillment, faster refunds, and the ability to offer more efficient customer service. At the same time, the general principles of the functioning of the payment market, relations in the field of providing payment services to users are regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Payment Services», other laws of Ukraine and regulatory legal acts adopted on their basis. However, the general array of norms regarding economic relations in the implementation of commercial activities, in particular, in terms of legal regulation of electronic payments, requires improvement, as well as logical consistency, unity and consistency not only among themselves, but also with the norms of other branches of law, which will indicate the completion of the formation of an effective mechanism for legal regulation of electronic payments in the implementation of commercial activities.

Key words: legal regulation, electronic payments, electronic commerce, trade activities, economic activities, legislation of Ukraine.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть спостерігається постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво змінили економіку на місцевому, національному та глобальному рівнях. Використання цих технологій створює та передає суб'єктам господарювання значні економічні та соціальні наслідки, проте створює серйозні виклики для безпеки цифрового середовища. Розвиток інформаційних технологій став передумовою для появи та рушійною силою в аспекті поширення електронної комерції, яка багато в чому відображає ступінь просування країни до створення інформаційного суспільства, сприяючи активнішій інтеграції економіки країни

у світовий простір. Тому питання розвитку електронної комерції в Україні є неабияк актуальним [1]. У свою чергу, зростання електронної комерції створює нові виклики в аспекті правового регулювання електронних розрахунків.

Мета дослідження – дослідити правове регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Деякі аспекти правового регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності вивчали: Т. Г. Васильців, М. В. Гордійчук, Р. Л. Лупак, Я. В. Петруненко, В. В. Тройніков та ін.

Праці цих та інших вчених закладають основу для подальших досліджень у сфері правового регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних соціально-економічних умовах особливої ваги набуває зміцнення правових основ господарської діяльності та створення цілісного механізму регулювання господарських відносин. Цей механізм є частиною складної системи соціального регулювання, що поєднує різноманітні юридичні інструменти для упорядкування поведінки учасників таких відносин. Він виступає ключовим чинником утвердження правопорядку в господарській сфері. Ефективність правового регулювання господарських відносин водночас слугує важливим показником якості системи регулювання у сфері економіки та сприяє вдосконаленню публічного управління. Разом з тим, швидка цифровізація фінансових послуг революціонізувала способи обробки платежів, створюючи дедалі складніші фінансові екосистеми, які працюють у режимі реального часу в глобальних мережах. Хоча цифрові платежі пропонують зручність і швидкість, вони також наражають фінансові установи та користувачів на підвищені ризики, включаючи шахрайство, кібератаки та програмні помилки.

Що стосується регулювання електронної комерції, то законодавство України у сфері електронної комерції ґрунтується на Конституції України і складається із Цивільного кодексу України, законів України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» (який замінив Господарський кодекс України), «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про телекомунікації», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про платіжні послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про захист персональних даних», міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них [2]. У свою чергу, загальні засади функціонування платіжного ринку, відносини у сфері надання платіжних послуг користувачам регулюються Конституцією України, Законом України «Про платіжні послуги», іншими законами України та прийнятими на їх основі нормативно-правовими актами. Під час надання споживачам послуг на платіжному ринку надавачі платіжних послуг зобов'язані дотримуватися вимог законів України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про захист прав споживачів» та інших нормативно-правових актів у сфері захисту прав споживачів. Відносини щодо прийняття, набрання чинності, виконання та припинення дії адміністративних актів у сфері надання платіжних послуг та діяльності на платіжному ринку регулюються Законом України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом та іншими законами України, що регулюють діяльність на ринку фінансових послуг [3]. Водночас загальний масив норм щодо господарських відносин вимагає логічної послідовності, єдності та узгодженості не лише між собою, а й з нормами інших галузей права, оскільки зворотне є свідченням незавершеності формування ефективного механізму правового регулювання господарських відносин на законодавчому рівні [4, с. 6]. Зокрема, у частині правового регулювання електронних розрахунків.

Безпосередньо правові засади здійснення розрахунків, у тому числі дистанційних платіжних операцій, як зазначалося нами у попередніх публікаціях [5, с. 284] урегульовано Законом України «Про платіжні послуги» [3]. Водночас визначення дефініції «електронний розрахунок» вказаний закон не містить відсутнє у його тексті і поняття «електронний розрахунок». На наш погляд, таку ситуацію можна визнати різновидом законодавчої прогалини.

До того ж, як влучно зауважує М. В. Гордійчук існує потреба внесення змін до Закону України «Про платіжні послуги», зокрема, науковець пропонує додати інформацію про наявність віртуальних (цифрових) платіжних карток, у частині встановлення поняття «платіжна карта». Складно не погодитися з ним також і щодо існування потреби у створенні закону, який був би спрямований на врегулювання онлайн банкінгу та стосовно необхідності затвердження правового статусу платіжного провайдера у законодавстві України, наділення його правами та обов'язками, адже в умовах сьогодення платіжний провайдер є важливим суб'єктом електронних переказів [6, с. 265].

Зауважимо, що на сьогодні в Україні функціонує електронна платіжна система з використанням електронних грошей «Інтернет. Гроші», заснована на технології PayCash та за своїми характеристиками багато в чому схожа на систему Web Money. Система інтернет-розрахунків «Інтернет. Гроші» – небанківська система. Для того щоб стати користувачем системи, не потрібно відкривати рахунок у банку, не потрібно завіряти підпис, ставити печатки. Щоб платити в інтернет через систему «Інтернет. Гроші», досить здійснити кілька нескладних дій. Процедура включення в систему «Інтернет. Гроші» передбачає використання клієнтської програми «Інтернет. Гаманець» особливистістю якого є можливість використовуватися на різних комп'ютерах, тобто не лише на тому, на якому її встановлено. Обов'язковою умовою правильного функціонування програми є необхідність використовувати ту копію Гаманця, за допомогою якої було проведено останню операцію по рахунку, в протилежному випадку відбувається розсинхронізація Гаманця і подальша робота стає можливою лише після звернення до служби підтримки. Для безпосереднього здійснення транзакцій необхідне поповнення свого рахунку. До послуг користувачів широкий вибір способів поповнення – поштовий або банківський переказ, внесення готівки, придбання попередньо оплачених карток та ін. Важливо зазначити, що система не утримує комісію за операцію зарахування грошей на рахунок. Мінімальна сума поповнення рахунку – 10 грн, максимальна – 5 000 грн [7, с. 299–300].

З 1 січня 2025 року розширено коло суб'єктів господарювання, які зобов'язані забезпечити можливість безготівкових розрахунків за реалізованими товарами чи наданими послугами. Це визначено підпунктом 3 пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року № 894, яка регулює терміни впровадження такого обов'язку для торговців. Документ передбачає поетапне введення вимоги щодо забезпечення безготівкових розрахунків, включаючи використання електронних платіжних засобів, платіжних додатків чи пристроїв. Станом на сьогодні обов'язок працювати з безготівковими платежами вже поширюється на суб'єктів господарювання в населених пунктах із чисельністю населення менше ніж 5 тисяч жителів. З 1 січня 2026 року вимога щодо обладнання POS-терміналами також поширюватиметься на підприємств-фізичних осіб-платників єдиного податку першої групи, а також на торговців, які здійснюють продаж через торгові автомати, ведуть виїзну або виносну торгівлю чи реалізують продукцію, власноруч вироблену або відгочовану [8].

Про нові можливості для приймання оплати за допомогою миттєвих кредитових переказів (миттєвих платежів) йшлося під час зустрічі Національного банку України з представниками ритейл-асоціацій та торговельних мереж, яка відбулася у грудні 2025 року. Передбачається, що це оптимізує витрати торговців, адже для миттєвих платежів не потрібен платіжний термінал, та пришвидшує оборотність коштів, які доступні торговцям буквально через кілька секунд. Завдяки цьому торговці отримуватимуть кошти на рахунок протягом 10 секунд, а в переважній більшості випадків – протягом 2–3 секунд, після ініціювання миттєвого платежу платником. Передавати реквізити можна, використовуючи QR-код, сформований

за правилами НБУ, що матиме логотип національної грошової одиниці – гривні – та скануватиметься із платіжного застосунку будь-якого надавача платіжних послуг, який обслуговує рахунок користувача [9].

Від ініціювання платежу до розрахунку потрібно виконати кілька кроків. Процес починається, коли відправник ініціює платіж через свій банк або постачальника платіжних послуг. Він вводить дані одержувача, включаючи інформацію про рахунок та суму переказу. Потім установа-відправник перевіряє платіжні дані та достатність коштів на рахунок відправника. Після ініціації система автентифікує особу відправника за допомогою різних заходів безпеки, таких як двофакторна автентифікація або біометричні дані. Після підтвердження особи відправника установа-відправник авторизує транзакцію, забезпечуючи дотримання нормативних вимог та внутрішніх протоколів управління ризиками, перш ніж розпочати переказ. Потім авторизована платіжна інструкція надсилається через мережу платежів у режимі реального часу. Мережа перевіряє транзакцію та направляє її до банку одержувача. Банк одержувач перевіряє вхідний платіж та миттєво зараховує кошти на рахунок одержувача. Весь цей процес зазвичай відбувається протягом кількох секунд, що забезпечує негайну доступність коштів. Після успішного завершення транзакції і відправник, і одержувач отримують сповіщення в режимі реального часу. Банк відправника підтверджує, що платіж оброблено та списано з його рахунку. Одночасно банк одержувача повідомляє його про надходження коштів, які одразу доступні для використання. Такий миттєвий зв'язок забезпечує прозорість та спокій для всіх залучених сторін. Останній крок процесу – розрахунок – відбувається за лічені секунди. На відміну від таких способів оплати, як кредитні картки та цифрові гаманці, кошти доступні майже миттєво.

Відзначимо, що платежі в режимі реального часу дозволяють здійснювати миттєві перекази коштів цілодобово, пропонуючи підприємствам краще управління грошовими потоками, підвищення ефективності та покращення обслуговування клієнтів. Ці системи оптимізують фінансові операції, забезпечуючи негайну доступність платежів та гарантію транзакцій, водночас допомагаючи бізнесу залишатися конкурентоспроможним у динамічній цифровій економіці. Системи платежів у режимі реального часу працюють цілодобово, 365 днів на рік. Така постійна доступність виходить

за рамки традиційних банківських годин та графіків пакетної обробки. Користувачі можуть ініціювати та отримувати платежі в будь-який час, враховуючи світові часові пояси та різноманітні потреби бізнесу. Ця гнучкість особливо цінна для електронної комерції, міжнародної торгівлі та підприємств, що працюють у різних часових поясах. Миттєві платежі значно підвищують задоволеність клієнтів, забезпечуючи негайне підтвердження та наявність коштів. Така швидкість та надійність формують довіру та лояльність серед клієнтів, які цінують зручність та прозорість транзакцій у режимі реального часу. Для бізнесу це означає швидше виконання замовлень, швидше повернення коштів та можливість пропонувати більш оперативне обслуговування клієнтів.

Якщо говорити про перспективні напрямки дерегуляції господарської діяльності, то необхідно згадати про найбільш важливі з них у сучасних умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови економіки [10, с. 277]. Відзначимо, що у 2026 році українським урядом заплановано запровадження амбітної програми «Дерегуляція-2026», центральним елементом якої стає п'ятирічний мораторій на перевірки малого бізнесу, який поширюється на фізичних осіб – підприємців (ФОП) I-III груп і стартує з 1 січня 2026 року. Відтоді замість традиційних планових перевірок контроль здійснюватиметься через Smart Risk Monitoring – інноваційну цифрову систему, яка аналізуватиме податкову дисципліну та фінансові показники бізнесу без безпосереднього втручання інспекторів, взявши за основу принцип «дані замість відвідин». Очікується, що дана модель дозволить зменшити адміністративне навантаження на підприємців, економлячи їхній час і ресурси [11].

Разом з тим, зауважимо, що активний розвиток електронних платежів в Україні має істотні переваги для зростання ефективності в системі національної економіки. Проте, це також і нові виклики та загрози у фінансовій та на загаль економічній сфері, як для економічних агентів і населення, що беруть в них участь, так і для безпеки економіки України в цілому [12, с. 1].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можна дійти висновку, що правове регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності в Україні станом на сьогодні перебуває на етапі формування. У свою чергу, зростання електронної комерції створює нові виклики в аспекті правового регулювання електронних розрахунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шульженко Ф. П., Талдонова К. Г. Правове регулювання електронної комерції: особливості здійснення розрахунків при продажу товарів у мережі інтернет із використанням служб доставки. *Юридична Україна*. 2023. URL: <https://jur-ukraine.com/pravove-regulyuvannya-elektronnoyi-kommerciyiosoblyvosti-zdijsnennya-rozrahunkiv-pri-prodazhu-tovariv-u-merezhi-internetizvykorystanniam-sluzhb-dostavky/> (дата звернення: 23.12.2025). DOI: [https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-9\(249\)-7](https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-9(249)-7)
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 23.12.2025).
3. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 23.12.2025).
4. Стаднік І. В. Механізм правового регулювання господарських відносин: теоретико-юридичний аспект: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 236 с.
5. Петруненко Я. В., Сиротко М. В., Тройніков В. В. Правове регулювання електронної комерції в умовах розвитку цифрової економіки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Випуск 79. Ч.1. 2023. С. 278-285. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.47>
6. Гордійчук М. В. Правове регулювання електронних розрахунків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №4. С. 262-264. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/59>
7. Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання: монографія / Н. В. Никитченко, А. М. Новицький, Н. Б. Новицька, В. Б. Крикун та ін.; за заг. ред. Н. В. Никитченко. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 348 с.
8. Про встановлення строків, до настання яких торговці повинні забезпечити можливість здійснення безготівкових розрахунків (у тому числі з використанням електронних платіжних засобів, платіжних застосунків або платіжних пристроїв) за проданими товарами (надані послуги): Постанова КМУ від 29 липня 2022 р. № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/894-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.12.2025).
9. В Україні створюється екосистема миттєвих платежів: як це вплине на торговців? URL: <https://news.dtk.ua/finance/bank-system/105865-v-ukrayini-stvoriujetsia-ekosistema-mittjevix-plateziv-ia-ke-vpline-na-torgovciv> (дата звернення: 23.12.2025).
10. Петруненко Я. В. Особливості дерегуляції господарських правовідносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Вип. 78: частина 1. 2023. С. 273-280. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.44>
11. П'ятирічний мораторій на перевірки з 2026 року: до чого готуватися бізнесу? URL: <https://news.dtk.ua/law/inspections/105333-piatiricnij-moratorii-na-perevirki-z-2026-roku-do-cogo-gotuvatisia-biznesu> (дата звернення: 23.12.2025).
12. Васильчук Т. Г., Лупак Р. Л., Наконечна Н. В. Стан і тенденції розвитку ринку електронних платежів в Україні: висновки для його державного регулювання. *Академічні візії*. 2025. №4. С. 1-9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173179>

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025